

פרשת בהר - בחקותי תשפ"א

פנינים מרבינו האור החיים הקדוש

ועל כרחך אתה נולד. בשעת הלידה אינו רוצה לצאת (לפי שהוא צופה מסוף העולם ועד סופו. תוי"ט) ומלאך מוציאו בעל כרחו. ועל כרחך אתה חי. ויש אדם מזדכא ביסורים ורוצה למות, ואינו יכול" עכ"ל הרע"ב.

אמנם האוה"ח מבאר, שלא נאמרו כל דברי המשנה הללו על תלמידי חכמים העוסקים בתורה, שהרי רק לענין אדם רגיל נאמר הכלל הזה של 'על כרחך אתה חי' אבל לענין בעלי התורה, לא נאמר הכלל הזה. לפי שניתנה להם אפשרות לעזוב את העולם הזה ברצונם, בשעה שהם ירצו לעזבה.

דהנה זה לשון האוה"ח (כו ג אופן כא): **"עוד ירצה על דרך מה שאמרו במשנת חסידים (אבות פ"ד מב"ב) ועל מרחק אתה מות ועל מרחק אתה חי - שאין אדם מת ברצונו אם יתפזץ למות.**

ואמרו במסכת נדה דף לו (ע"ב) **זוה לשונם: כי קא נח נפשיה דרב, אמר ליה לרב אסי זיל צנעיה, ואי לא ציית גרייה. הוא סבר גדייה אמר ליה. בתר דנח נפשיה, אמר ליה הדר בך דהדר ביה רב זכו, גדייה זכו, נח נפשיה דרב אסי, אזל רב שילא אמר ליה לדביתהו צבית לי זוזדתא [דלא ליזל ולימא ליה לרב מילי עילוואן] זכו, צבאת ליה זוזדתא, ונח נפשיה דשילא, עד כאן.**

[פירוש (דברי הגמרא): בנידון מסויים, רב הכריע שההלכה היא כך וכך, ואכן כך נהג, להלכה למעשה, שילא בר ר"ה, תלמידו של רב. אולם לפני שרב נפטר, הוא צווה לרב אסי, להשתדל לשנות את דעתו של שילא בזה שלא ינהוג כפסקו של רב.

אולם רב אסי חשב שרב צווהו לנדות ולהחרים את שילא בְּשָׂאָם הוא לא יסכים להימנע מלנהוג כפסקו של רב. ואכן כן עשה רב אסי, הוא נידה את שילא בר ר"ה.

ולבסוף - מכיון שרב אסי נידהו לשילא שלא כדין (מהרש"א) רב אסי נפטר. כשאירע דבר זה אמר שילא בן ר"ה לאשתו להכין לו תכריכים כי גם הוא הולך למות לפי שהוא לא רוצה שרב אסי יעלה לשמים וילשין

במה ייחשב אדם כעשיר - והסבר הדברים בעומקם

"וכי ימוך אחיך ומטה ידו והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" (כה לה). וז"ל האוה"ח: **"וכי ימוך אחיך וגו'. פרשה זו תעיד האדם על רוח ד' - אחינו - אשר שכן בתוכנו.**

ואמר **'כי ימוך אחיך', שהוא רוח החיים אשר נטע בתוכנו לחיותנו, אם ראה האדם כי לא האיר בתורה ולא במצוות - כי אין עני כי אם מן התורה והמצוות** עכ"ל האוה"ח.

דהיינו שכוונת הכתוב באומרו **'כי ימוך אחיך'** הוא, שהנשמה שבקרבו - המכונה **'אחיך'**, נעשית עֲנִיָּה. ומבאר האוה"ח שהעניות הזאת היינו עניות מתורה ומצוות, לפי ש**"אין עני כי אם מן התורה והמצוות"**.

והביאור בזה הוא, כי הממון של האדם הוא קנין נפרד מן האדם - לא חלק מְמֻנּוּ, ולפיכך לא יכונה ה"אדם" כעשיר עי"ז שיש לו הרבה ממון. כי הממון הזה אינו חלק מעצמיותו אלא הוא דבר נפרד מְמֻנּוּ. אמנם התורה והמצוות שהוא עושה מהווים את עצם מציאותו ומהותו, ונחשבים כחלק ממנו. ולפיכך הַמְרָבָה בעשייתם ייחשב לעשיר והממעיט בהם נחשב כעני.

והראיה לזה הוא, כי במותו, לא ילווהו מְמֻנּוּ, רק תורתו ומצוותיו, לפי שרק הם, נחשבים כחלק מעצמיותו ומהותו. [ואין לשאול: הרי גם גופו לא הולך עמו לשמים ומהותו. הוא נשאר בקבר, התירוץ הוא, כי גם גופו אינו חלק ממהותו וכמו שהגדיר הדברים בשערי קדושה: "גוף האדם אינו האדם"].

התלמיד חכם יכול לבחור למות אפילו לפני שהגיע זמנו להיפטר מן העולם

(א) הנה בפרק רביעי, במסכת אבות (משנה כב), התנא אומר: "על כרחך אתה נוצר ועל כרחך אתה נולד ועל כרחך אתה חי ועל כרחך אתה מת". ומבאר הרע"ב: "ועל כרחך אתה נוצר שהנשמה אינה רוצה לצאת מן הפרגוד מקום טהור שהנשמות מונחות שם וליכנס במעי אשה מקום טמא, ומלאך בא ומוציאה בעל כרחו ומכניסה במעי האשה.

שהיו [פי' שלא חייתה שנותיה שנקצבו לה], ימיו להודיע משפט החסד אשר ישפוט הקדוש ברוך הוא לידידיו, [והוא:] כי כל צדיק שלא השלים ימיו לסיבה ידועה, לא יגרע ד' מצדיק מה שהי' מרויח אילו חי שניו שלימים, וישלים לו שכרו על השנים שלא פעל בהם דבר.

[וההסבר להנהגה זו:] מי יאמר אליו (הצדיק שנפטר) 'אילו הייתי חי, תאנתי היתה לסגל דבר טוב'. והוא אומר 'שני חיי שרה' מִיָּן אֵל הַשָּׂאָר - שכל שנותיה היו חיים ממנה והאירו מכבודה" עכ"ל האוה"ח.

הרי מבואר, ששרה לא חייתה כמות השנים שנקצבו לה, אמנם אעפ"כ, לענין כמות השכר שלה, נחשב לה הדבר כאילו היא השלימה את כל שנותיה וחייתה בעולם הזה כל כמות השנים שנקצבו לה.

ומבאר האוה"ח, שאע"פ שהנהגה הזאת היא ממדת חסדו יתברך מ"מ היא מבוססת על אדני הצדק והמשפט. כי הצדיק שנפטר לפני זמנו, יכול לטעון ולומר, שכמו שבמשך שנות חייו הוא דָּבַק בד' וקיים רצונו, כמו כן הוא הי' ממשיך לעשות כן בשנים הנותרים שנקצבו לו - אילו הוא הי' זוכה לחיות בהם בעוה"ז.

ולפיכך מתחסד ד' עמו, ומחשיב את השנים הנותרות שנקצבו לו - שבהם כבר לא הי' הצדיק בחיים, כאילו הוא הי' באמת בחיים והשתמש בהם לעבודת ד'.

והנה מדקדוק לשון האוה"ח משמע, שהשנים הנוספות הללו שבהם כבר לא חי הצדיק בעוה"ז, אינם נחשבים כשנים "נותרים". דהיינו שעי"ז שד' מחשיב את הדבר כאילו הצדיק עָבְדו גם בשנים ההם, נחשב הדבר כאילו הצדיק חי בהם "בפועל", ולא נשארו לו שנים נותרים - יתירים מקצבת שנות חייו - שבהם הוא לא חי בעוה"ז.

(כן הוא משמעות לשון האוה"ח באומרו: "והוא אומר 'שני חיי שרה', מִיָּן אֵל הַשָּׂאָר, שכל שנותיה היו חיים ממנה והאירו מכבודה").

לפי זה הרי ששתי השאלות הנ"ל מיושבים ומבוארים: א' שנותיו של הצדיק, הבוחר למות לפני הגעת זמנו להיפטר, אינם נחשבים כ"מיותרים", ולכן שנותיו הללו אינם מיתוספים לשנות החיים של שום אדם אחר.

ב' הת"ח הצדיק שבחר למות לפני הגעת זמנו, אינו מאבד משכרו על ידי זה. כי ד' מתחסד עמו ומתחשב עמו כאילו הוא המשיך לחיות למשך אורך שנות חייו הקצובים לו - ועשה בהם עבודת ד' ומצוותיו.

לרב עליו, ולכן הוא מוכרח ג"כ למות ולהסביר לרב את הסיבה להנהגתו הנ"ל. ואכן שילא נפטר אחר כן].

הרי שבערך בעלי התורה יכולים ללכת לעולם העליון משהם חפצים ורוצים ללכת הגם שעדיין לא הגיע זמנם ולא שלח המלך אחריהם. והוא מאמר 'אם בחקתי', בסבת חקותי שאתם עמלים בהם, אתם ברשות עצמכם, אם תרצו ללכת 'תלכו' עכ"ל האוה"ח.

הרי מבואר שבעלי התורה, יש להם אפשרות לעלות לעולם העליון בשעה שהם בוחרים לעלות, וכמו שמבואר בגמרא הנ"ל, שהאמורא שילא בן רב הונא בחר להיפטר מן העולם לפני שהגיע זמנו.

ומבאר האוה"ח, שהאפשרות הזאת ויכולם לעשות כן, נובע מהיותם עמלים בתורה [- לא מצד מעשיהם הטובים (המצוות)], כי באמצעות העמילות בתורה הם נעשים בני חורין, וד' אמר להם "אתם ברשות עצמכם - אם תרצו ללכת, תלכו" (לשון האוה"ח).

מה נעשה עם שנותיו הנותרים - האיך בוחר להסתלק בזמן מוקדם והרי מגרע שכרו בזה

ב) ואמנם יש לשאול, מה נעשה עם שנות החיים הנותרים שנקצבו לצדיק לחיות בהם. והרי מכיון שהוא בחר לעלות לשמים לפני שהגיע זמנו להיפטר, הוא לא חי למשך כמות השנים שנקצב לו. ואם כן מה נעשה עם השנים ההם.

דהנה מבואר בגמרא, שישנו מושג כזה ששנותיו של אדם - שמת בחצי ימיו, יתוספו לשנותיהם של בני אדם אחרים. (עיין חגיגה ד: - ה, יבמות נ.). ולכן יש לשאול, האם שנות חיי הת"ח הצדיק, שבחר להיפטר מהעולם בחצי ימיו, יתוספו לחיי אנשים אחרים או לא.

ועוד יש לשאול, האיך יוכל הת"ח הצדיק להסכים בנפשו לבחור למות לפני הגעת זמנו להיפטר והרי על ידי זה, יִמְנַע ממנו היכולת להרבות שכרו ע"י עבודה לד' בעולם הזה.

שנות הצדיק אינם נחשבים כנותרים - לא נגרע משכרו

ג) ויש לומר שהענין מתבאר בדברי האוה"ח בפרשת חיי שרה (בראשית כג א), וזה לשונו: "ואומר עוֹד 'שני חיי שרה' [אע"פ שכבר אמר 'ויהיו חיי שרה'] כו' וְלָמָּה שפירשתי שעל ידי סיבת הבשורה עלו לה חייה פחות ממה

והוא מאמר הנביא (ישעי' ה יג) 'לכן גלה עמי מבלי דעת'".
עכ"ל האוה"ח.

והיינו שאילו הי' לאדם "דעת" בוודאי שהוא לא הי' עושה דבר כנגד רצונו יתברך ולכן אומרת התורה שאם 'לא תשמעו לי' דהיינו שלא תדעו ותבינו אותי, אז הוא שיצויר מצב של 'לא תעשו את המצוות'. אמנם אם הי' להאדם "דעת", הוא לא הי' חוטא.

ויש להבין מה הוא ההסבר של התואר של "דעת". ומבאר האוה"ח את הענין בלשון כזה: (א) **ידיעת הבורא ברוך הוא (ב) טובותיו (ג) והנמשך מעבודתו, כי בוודאי אם ישיג אדם חלק אחד מערבות ידידות נעימות מתיקות ענף מענפי אור עליון [לא רק שלא הי' חוטא אלא שהוא] יבו בלבו היות בעולם מלך המלכים בערך קיום מצות אחת**.
עכ"ל האוה"ח.

והיינו שאילו הי' האדם יודע מִבִּין וחש באמת, (א) שד' מבקש רק להטיב לו (ב) ושההטבה שד' מטיב לאדם אין ערוך לה מכל מחמדי ומנעמי העולם, (ג) ושהמשכת ההטבה או מנעייתה תלויה בקיום התורה והמצוות, בוודאי שלא הי' האדם מתפתה להמנע מעשיית רצונו.

ומסביר האוה"ח, שהאדם שזכה להרגיש מתיקות אור הקדושה, מִבִּין ויודע, חשיבות קיום רצונו עד שאפילו אם יציעו לו להיות מלך למלכים, בתמורת מניעת קיום מצוה אחת - לא רק שהוא לא הי' מסכים לזה אלא שהוא יבו להם בלבו על ההצעה הזאת המְשׁוֹנָה חשיבות היותו מלך למלכים, להמתיקות והאושר הטמון בקיום מצוה אחת של הבורא יתברך.

[ויש לבאר על פי זה כוונת דוד המלך באומרו (תהלים קיט עב) 'טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף' דהיינו שאפילו יציעו לו כ"כ הרבה ממון עד שעני"ז הוא יהא הכי חשוב בעולם - מלך למלכים, מ"מ הכל כאין ואפס נחשבו לו כי 'טוב לי תורת פיך' מכל זה].

לשון האוה"ח ומה שהעיד האוה"ח על עצמו
- ביאור תפלת האוה"ח על פי העדות הזאת

(ב) כעת נביא לשונות האוה"ח, שמזה מתבאר שאכן כוונת האוה"ח הנ"ל הוא כמו שנתפרש לעיל. דהנה זה לשון האוה"ח (שמות יט א): "וקודם אקדים המושג אצלינו מכל התורה, כי האדון אלקי ישראל, מדותיו (-) ה"ז לא מדברים על עצמותו יתברך רק לאופן הנהגתו עם העולם

הערה: ובדרך אפשר אולי אפשר לומר, שבלשון קדשו של האוה"ח בפרשת חיי שרה, כלול רמז לדברי האוה"ח הנ"ל שבפרשת בחקותי. דהיינו שיתכן שהציור הזה של פטירת הצדיק - בחירתו למות לפני זמנו, מרומזת בלשון האוה"ח בפרשת חיי שרה.

והנה זה לשון האוה"ח הנ"ל בפרשת חיי שרה: "ימיו להודיע משפט החסד אשר ישפוט הקב"ה לידידיו, כי כל צדיק שלא השלים ימיו לסיבה ידועה לא יגרע ד' מצדיק מה שהי' מרזויה אילו הי' שניו שלימים" עכ"ל האוה"ח.

ואולי שבלשון הזה - "שלא השלים ימיו לסיבה ידועה", כוללת רמז, לצורת הפטירה הנ"ל שבה בוחר הצדיק למות לפני הגעת זמנו. אולי ואפשר.

אציין: כמובן כל זה אמור במצב שרצון הת"ח אינו מִנְגֵד לרצונו יתברך, אולם אם ד' רוצה שהת"ח ישאר בחיים בוודאי שלא יוכל הת"ח לצאת מן העולם, וכמו שמצינו ענין זה אצל יונה הנביא (ההפטרה למנחה ביוה"כ).

הת"ח הצדיק אינו מת בעל כרחו

(ד) וכמו כן מה שאמרו במשנה 'על כרחך אתה מת', שכל אדם חייב למות ואפילו כנגד רצונו, מבואר מדברי האוה"ח, שאינו אמור לענין תלמידי חכמים.

שהרי האוה"ח (במדבר כז יג) מבאר, שד' "אינו חפץ ליטול נפש הצדיק אלא ברצונו, לרוב חיבת ידידיו" (עכ"ל האוה"ח). וכן מבואר מענינו של אליהו הנביא, שעלה בסערה השמימה ולא מת כלל, וכמו שמבואר באוה"ח (כו ג אופן כ, והשגת ענין זה נעשה מכח התעצמותו בעסק התורה).

המרגיש מתיקות אור הקדושה יבו בלבו לכל דבר המונעו מעשיית רצונו יתברך

(א) "ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצות האלה" (כו יד). ומבאר האוה"ח וז"ל: "עוד נתמין להעיד לב נרדם, כי כל שהולך בדרך לא טוב, וזדאי שהושלל ממנו ידיעת הבורא ברוך הוא וטובותיו והנמשך מעבודתו.

כי בוודאי אם ישיג אדם חלק אחד מערבות ידידות נעימות מתיקות ענף מענפי אור עליון יבו בלבו היות בעולם הזה מלך המלכים בערך קיום מצוה אחת.

והוא מה שהעיד ד' באומרו 'ואם לא תשמעו לי, פירושו, לשון הבנה (אם לא תבינו אותי), אז הוא שאני חושש לכם ש'לא תעשו' וגו'. אבל אם תבינו ותדעו אותי אין לחוש.

הערה: זה לשון האוה"ח (בראשית ב): "יש לך לדעת, שאין תשוקה בעולם עריבה וחיבה ונחמדת ונאהבת ונתאבת ומקוות לנבדאים ובפרט לחלקי הרוחני המכיר ויודע בחינת אור האלקות, מהדבקות באורו יתברך ואליו יספד כל נפש חיונית המוגעת להכיר קצת מנועם אורו יתברך, תצא נפשמם לחוות בנועם ד'" עכ"ל האוה"ח.

וכן מעיד האוה"ח על עצמו, בפרשת ואתחנן (דברים ו): "כשישמע הדברים על לבו יולד בלבו חשק תאוה הרוחנית, וירוז לבו לאהבת ד' בכל אשר צווהו.

ודבר זה אנחנו יתומי דיתומי, אנו מרגישים, כי רבה תאוה בלבנו וחשק אלקי עולם יותר מכל הון עולם ו[יותר מכל] כבוד מלכות (וממוש"ב האוה"ח בפרשת החקות: "יבו בלבו היותו בעולם הזה מלך המלכים בערך קיום מצוה אחת"), וכל ערב נרגש (כל דבר הערב לחושי האדם) לנמובה ונמס (- ככלום, יחשב) בערך חלק המועט המושג מהרגש היות הדברים על לבנו. אשרינו מה טוב חלקנו", עכ"ל האוה"ח.

ועל פי דברי האוה"ח שבפרשת ואתחנן הנ"ל (ו ו), יש לתרץ שאלה שיש לשאול על דברי האוה"ח לעיל שם בפרשת ואתחנן (ד ל). כי האוה"ח מסיים את דבריו שם (ד כט) בתפלה לד', וזה לשונו: "ועינינו לד' צופיות לפתוח אוצר רוח טהרה לפקוח עינים עוזרות ולהטות לבבות עם ד' להכיר נעימות ערבות ידידותו", היינו שהאוה"ח מתפלל לד' לפקוח את העינים של בני"י ולהטות לבבם, בכדי שהם יוכלו להכיר ולהרגיש את המתיקות והעריבות של אורו יתברך - המצוי והאפשרי לכל אחד להרגיש.

ויש לשאול: לאיזה סיבה לא קלל האוה"ח את עצמו בתפלה הזאת - רק ביקש כן בנוגע לכלל ישראל.

התירוץ: האוה"ח כבר הרגיש את העריבות והמתיקות הזאת באופן מופלא עד מאד, וכמו שהעיד על עצמו בפרשת ואתחנן (ו ו), הנ"ל.

- מדותיו) הם להטיב, ויותר מחשק המקבל חשקו להטיב, וזה לגודל הפלגת בחינת טובו, ויותר מהמה לבני ישראל, ומתחכם הוא יתברך להרבות שמרינו וטובתינו כי זה הוא אשר יחפוץ ד'".

וכמו כן בפרשת בראשית (א א אופן י) האוה"ח מבאר: "שהגם ששם 'אלקים' יתייחס אל הדין אף על פי כן רחמים הוא, וכל שמותיו של הקב"ה לטובה ימונו יחד להטיב ולהתחסד" עכ"ל האוה"ח.

מזה מתבאר שכוונת האוה"ח בפרשת בחוקותי באומרו: שאין אדם חוטא א"כ "הושלל ממנו (א) ידיעת הבורא ברזח הוא", ביאורו שהושלל ממנו הידיעה שד' הוא הטוב ומטיב הרוצה אך ורק בטובתינו. (וע"ע לשון האוה"ח יז ה, ויובן יותר. ואכמ"ל).

ולענין הסבר כוונת האוה"ח במה שכתב שאין אדם חוטא א"כ הושלל ממנו (ב) ידיעת "טובותיו" יתברך, ביאורו הוא, שאין דבר בעולם הדומה במתיקותה ועריבותה לההטבה שד' נותן לאדם. וההוכחה לזה הוא: אדם שזכה להרגיש את מתיקותה ונעימותה של האור העליון הקדוש, מבחין ויודע שכל שאר מנעמי תבל לאין ואפס נחשבו כנגד ההרגשה הזאת. (עיי' להלן בהערה לשון האוה"ח בפרשת בראשית המבאר ענין זה).

ומסיים האוה"ח ואומר, שהושלל ממנו ג"כ הידיעה על הענין מהות הדבר (ג) "הנמשך מעבודתו", דהיינו שהשגת הטובה המתוקה הנ"ל, נובעת מקיום מצוותיו ותורתו. ואילו ידע האדם את "שלושת" הענינים הנ"ל לא הי' מתאוה לבטל רצונו יתברך.

ובאמת יש לדעת שהדברים הללו אינם דברים מופשטים מן המציאות אלא הוא דבר המורגש לכל חלקי הבריאה בפנימיות מהותם וכמו שמבאר האוה"ח בפרשת בראשית (ב א, וא"א להאריך בזה כעת, עיי' שם).

(ובפרשת ואתחנן [דברים ו ה, ו] האוה"ח מבאר את הדרך שבו יוכל האדם להשיג אהבה כזאת לבורא יתברך עיי' שם).

הגליון הזה מוקדש לע"נ מרת בריינא זלאטא ב"ר ראובן יצחק ז"ל, נפטרה כ"ו סיון תשע"ז	הגליון הזה נתנדב לע"נ איש נעים הליכות, שריד לדור ישן, הרה"ג ר' אלחנן בן הרב פרץ זצ"ל, נפטר שב"ק כ"ג סיון תשע"ז	הגליון הזה נתנדב לע"נ האשה הצדקנית שהיתה תמיד בשמחה, ושם ד' שגור בפיא, מרת אסתר ב"ר שלום ז"ל
---	--	--

י"ל ע"י מכון פניני אור החיים לתיקונים והערות נא לפנות למייל: peninei.ohrhachaim@gmail.com או בטל: 300-0360-845
נא לא לעיין בשעת התפלה וקריאת התורה